

M U Z E U L Ț Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

PATRIOTISM VERSUS OBEDIENȚĂ ECCLESIALĂ. ALOISIE TĂUTU VERSUS SECRETARIATUL DE STAT AL SFÂNTULUI SCAUN (1942)

Șerban TURCUȘ*

PATRIOTISM VERSUS ECCLESIASTICAL OBEDIENCE. ALOISIE TĂUTU VERSUS THE SECRETARIAT OF STATE OF THE HOLY SEET (1942)

ABSTRACT

The present study focuses on an important figure of the Romanian Church United with Rome and Romanian historiography: the canon from Oradea, Aloisie Tăutu. For a period of his life, he was an ecclesiastical counselor at the Romanian Legation to the Holy See (1937-1947). He was very active in diplomatic work after the Second Vienna Diktat (1940), which affected the institutional structure of the Romanian Church United with Rome, placing it under Hungarian tutelage. Since the Hungarian authorities wanted to integrate many Romanian parishes into the Hajdudorogh diocese and to Magyarize the Romanian Greek Catholics, Aloisie Tăutu reproaches the Secretariat of State of the Holy See for its inactivity towards Hungarian anti-Romanian militancy, at the risk of upsetting the Catholic hierarchy in Rome. Through the memoranda he sent and his diplomatic activity, Aloisie Tăutu pointed out the injustice of the Second Vienna Diktat and put the interests of Romania and its church before obedience to the Roman Catholic hierarchy.

Keywords: Holy See, Romania, Hungary, Romanian Greek-Catholic Church, Magyarization, Hajdudorogh.

Una dintre cele mai ilustre personalități interbelice orădene a fost canonicul orădean Aloisie Ludovic (Luigi) Tăutu. Azi o figură tot mai estompată în climatul cultural românesc, Aloisie Tăutu a marcat decenii la rând, prin prezența lui la Roma, știința istorică românească de cea mai bună calitate, cu excelențe competențe paleografice și diplomatice.

Avid cunoscător al Evului Mediu românesc și balcanic, Aloisie Tăutu a avut și o bogată, dar puțin semnificată livresc, activitate diplomatică¹. Aceasta l-a marcat, i-a grevat personalitatea și l-a impus definitiv în Cetatea Eternă ca unul dintre cei mai avizați români din toate timpurile pe teme istorice și politico-diplomatice.

* Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca; e-mail: serban.turcus@ubbcluj.ro.

¹ Termenul **diplomatică** în limba română are două accepțiuni: cea dintâi definește știința documentară a istoriei care studiază toate înscrisurile cu caracter juridic; cea de-a doua accepțiune, derivând din prima, se referă la arta și știința manifestării intereselor politice în relațiile internaționale, bilaterale și multilaterale. Aloisie Tăutu a acoperit ambele accepțiuni, dar în contextul dat ne referim la cea de-a doua accepțiune.

Aloisie Tăutu² s-a născut la 23 septembrie 1895 în cătunul Șeimeș/Selymes (Mătășari) din comuna Terebești, județul Satu-Mare. Părinții săi erau țărani săraci, Gaspar Tot și Ana Șuta. La vârsta de 4 ani a rămas orfan de tată. După terminarea claselor primare, la îndemnul preotului din Craidorolț, Constantin Lucaciu, fratele lui Vasile Lucaciu, este trimis la liceul „Samuil Vulcan”, din Beiuș. Din 1907 până la 1915 a fost bursier al fondului „Mihail Pavel”. Atrăgând atenția profesorilor săi prin interesul manifestat pentru studii, episcopul unit de Oradea Mare, Demetriu Radu, îl recomandă, după absolvirea liceului, la Roma pentru studii filozofice și teologice la Colegiul „De Propaganda Fide”. Războiul l-a obligat să se întoarcă acasă și, în toamna anului 1915, se înscrie la Universitatea din Viena. Vacanțele și le petrece la Oradea în mijlocul cunoscuților săi. Era încă student la finalul lui 1918, când, la 1 decembrie, este desemnat ca delegat al comunei sale de reședință, Valea Vinului, unde se mutase mama sa, la Marea Adunare de la Alba-Iulia.

În anul 1919 a fost trimis din nou la Roma, unde-și pregătește doctoratul, pe care îl susține la 28 iunie 1921, la Colegiul Pontifical Urbanian „De Propaganda Fide”, cu teza *Niceta Remesianul, apostolul Românilor*. Întors în țară, Aloisie Tăutu a fost numit profesor de religie și limba latină la liceul de fete „Mihai Pavel” din Beiuș, unde desfășoară o importantă activitate didactică de educație spirituală și națională a elevilor. În 1922 episcopul Valeriu Traian Frențiu l-a desemnat la catedra de teologie dogmatică, iar din 1929 la cea de teologie morală a Academiei Teologice Greco-Catolice din Oradea. În același timp a predat religia la Școala normală de băieți, Liceul de fete „Oltea Doamna” și Școala comercială de fete din Oradea. Organizează coruri în școli și în licee din Oradea, susținut de profesorul său, dirijorul Francisc Hubic. Lărgindu-și aria activității sale în sfera publicisticii, a înființat la Oradea organul bilunar „Vestitorul”. Urmează apoi un segment cronologic de cercetări în problemele ce relaționau românii cu Roma și cu ambianța cultural-spirituală occidentală, prin lucrări de sine stătătoare, elaborate în perioada 1929-1932, alături de numeroase traduceri din autori francezi. De anii celui de al patrulea deceniu se leagă și activitatea lui Tăutu la capitlul catedralei unite din Oradea, apoi aceea de director general al A.G.R.U. (Asociația Generală a Românilor Uniți), între 1934-1937, susținută de Buletinul A.G.R.U. pe care l-a înființat, și tot în cadrul aceleiași structuri a înființat „Asociația Studenților Români Uniți” (A.S.T.R.U.), cu filiale în centrele universitare din Cluj, Oradea și București.

În 1937 este din nou în drum spre Roma, unde i se încredințează nobila muncă de culegere a întregii corespondențe pontificale cu părțile orientale și balcanice, necesară pentru alcătuirea codului canonic de drept oriental sub supravegherea Comisiei Pontificale pentru redactarea codului canonic oriental, instituită de papa Pius al XI-lea la 17 iulie 1935 și desființată de Ioan Paul al II-lea la 27 februarie 1991. Aici, la Roma, a îndeplinit și funcția de consilier eclesiastic al legației regatului României pe lângă Sfântul Scaun, între anii 1937-1947, întemeind societăți de cultură și corale cu caracter românesc, a înființat revistele „Sufletul românesc” și „Bună Vestire” în cuprinsul cărora publică studii și articole despre istoria, ecclesiologia și spiritualitatea

² Pentru date biografice despre Aloisie Ludovic Tăutu a se vedea Lucian Periș, *Aloisie Tăutu. Aspecte din opera istorică*, prefată de Ovidiu Ghitta, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003, *passim*; Viorel Cîmpean, *Oameni și locuri din Sătmăș*, Editura Citadela, Satu Mare, 2010, vol. II, p. 132-133; Vasile Vetișanu, *Viața istorică și cultura neamului românesc în opera lui Aloisie L. Tăutu*, în „Studii și Comunicări”, Satu Mare, 1981-1982, p. 357-368. Veronica Turcuș, *Raporturi politice și culturale româno-italiano-vaticane: Legația Română de pe lângă Sfântul Scaun într-un moment de cumpănă (august 1944)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, Series Historica, 2017, tom LVI, p. 309-357.

românească. Din 1937 a slujit la biserica română unită San Salvatore alle Coppelle din Roma. A trecut la cele veșnice în 21 septembrie 1981, fiind înmormântat în cimitirul Campo Verano din Roma, alături de mama sa.

A publicat lucrări de istorie și teologie în țară până pe la mijlocul anilor '30 (*Primatul papilor în istorie*³, *Drepturi și datorii în familia creștină*⁴, *Compendiu de teologie morală*⁵ sau traducerea din Alfonso Rodriguez, *Calea desăvârșirii creștinești*⁶), iar din anii '40 a tipărit studii teologice și istorice la Roma și München – *I Rumeni*⁷, *Discuțiile teologice la Sinodul unionist de la Ferrara-Florența (1438-1439)*⁸, *Dionisie Smeritul, o podoabă a Bisericii noastre strămoșești*⁹, *Saggio di storia ecclesiastica romena*¹⁰ –, fiind inițiatorul publicației „Acta Historica”, periodic al Societății Academice Române (tomul I apărut la Roma, celelalte la München), redactor al revistelor „Suflet Românesc. Revistă de cultură creștină”¹¹ (1949-1952) și „Bună Vestire. Organ de zidire creștină” (1962-1968), ambele apărute la Roma, unde au văzut lumina tiparului numeroase contribuții ale sale¹². A publicat la Roma 15 volume de documente pontificale privind corespondența dintre Roma și structuri publice și ecleziastice din Orientul Europei, mergând până la pontificatul lui Martin al V-lea (1417-1431)¹³.

În calitate de consilier ecleziastic al Legației române pe lângă Sfântul Scaun sarcina sa era de a facilita agrementarea diplomaților români cu protocolul, ritualurile și tehnica diplomatică a Sfântului Scaun, ținând cont și de faptul că majoritatea diplomaților ajunși la post la Roma erau de confesiune ortodoxă, necunoscători sau puțin cunoscători ai realităților diplomatice și rituale de la Sfântul Scaun. În contextul izbucnirii celui de-Al Doilea Război Mondial și a consecințelor pe care le-a antrenat asupra țării noastre acest conflict global, sarcina lui Tăutu a luat imediat o turnură diplomatico-politică foarte acută, dramatică uneori.

În această intervenție vom prezenta doar un fragment din intensă activitate a lui Aloisie Tăutu, ca quasidiplomat român și maniera în care el, personaj ecleziastic cu dublă subordonare, își demonstrează riguros atașamentul față de biserica și țara cărora le aparține.

Speța la care vom face referire se detașează imediat în succesiunea Dictatului de la Viena din 30 august 1940, când prin cedarea Ardealului de Nord s-a produs o cezură nu doar teritorială în corpul teritorial al României, ci și în cel ecclesial, ortodox, greco-catolic și romano-catolic. Pentru romano-catolici, majoritar maghiari, șocul Dictatului a fost tratat cu spirit pozitiv,

³ Oradea, 1926, 224 p.

⁴ Oradea, 1931, 36 p.

⁵ Vol. 1-2, Oradea, 1931-32, 319+932 p.

⁶ 2 vol, Oradea, 1933, 414+400 p.

⁷ „Oriente Cristiano e Unità della Chiesa”, Palermo, 1940, V, n. 5, p. 105 sqq.; 1941, VI, p. 5-10, 39-45, 54-59; Roma, 1942, 32 p.

⁸ Roma, 1965 (extr. din „Bună Vestire”).

⁹ Ed. II, Roma, 1967.

¹⁰ „Acta Historica”, ed. de Societas Academica Dacoromana, München, tomus VIII, 1968.

¹¹ A se vedea în revistă contribuțiile lui A. L. Tăutu, *Fii om de principii*, a. I, nr. 1, ian. 1949, p. 8-10; Idem, *Cine a fost Sf. Niceta Remesianul*, a. I, nr. 2, febr. 1949, p. 6-9; Idem, *Când vom avea și noi un sfânt canonical?*, a. I, nr. 3, mart. 1949, p. 11-14; Idem, *Simbolul credinței*, a. I, nr. 5, mai 1949, p. 7-9; Idem, *Este necesară o unire a bisericilor?*, a. I, nr. 6, iun. 1949, p. 11-14; Idem, *Pentru ce nu se poate face unirea bisericilor*, a. I, nr. 7, iul. 1949, p. 8-12; Idem, *Nicolae Bălcescu a murit greco-catolic*, [a. I], nr. 8-9, aug.-sept. 1949, p. 14-18; Idem, *Unirea calomniată*, a. II, nr. 3-4, iul.-dec. 1950, p. 138-153 (nr. dedicat Unirii românilor ardeleni cu Roma, 1700-1950).

¹² A se vedea cele două volume omagiale din „Bună Vestire” (*Omagiu canonicului Aloisie Ludovic Tăutu cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani. Opere*, vol. I-II, Tip. Univ. Gregorienne, Roma, 1975, 434+350 p).

¹³ Romae-Città del Vaticano, Typis P. Universitatis Gregorianae-Typis Polyglottis Vaticanis, 1943-1971.

rememorată fiind, în parte, situația de dinainte de 1918. Pentru ortodocși drama era un *déjà vu*, anterior lui 1918, doar cu o altă componentă dominatoare (cea maghiară, nu cea austro-maghiară), dar ortodoxia era habituală cu împilările precedente, iar această încercare nu aducea decât o situație trăită odinioară. Pentru greco-catolici situația era la fel de dramatică ca pentru ortodocși, dar cu anumite accente în plus care țineau de arondarea instituțională a secțiunilor de episcopie decupate prin linia stabilită la Viena. Drama se intensifica prin presiunile de romano-catolicizare ale greco-catolicilor, fenomen accentuat constant din 1867 până la 1918 și acum reluat cu aplomb.

Reprezentând interesele monarhiei române, dar și ale Bisericii Române Unite, în dubla sa ipostază de consilier ecleziastic și de paroh al bisericii românești unite din Roma, San Salvatore alle Coppelle, având în vedere maniera în care autoritățile maghiare acționau pentru a îngrădi sau anihila greco-catolicismul românesc, Aloisie Tăutu a luat atitudine oficială.

Cunoaștem din recente publicații științifice maghiare, de înaltă ținută, care au avut acces la corespondența Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun¹⁴, că Aloisie Tăutu a avut o întrevedere în 19 decembrie 1942 cu monseniorul Domenico Tardini¹⁵, la acel moment secretar al Congregației pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare¹⁶ (numit în 16 decembrie 1937), întrevedere cerută în numele Legației române pe lângă Sfântul Scaun. Era o audiență să zicem recurentă, întrucât imediat după Dictatul de la Viena, Tăutu a întreprins demersuri ecleziastico-diplomatice pentru a preveni maghiarizarea românilor uniți din teritoriul cedat. În cadrul audienței la care facem referire Tăutu, mai mult ca oricând, și-a exprimat îngrijorarea și supărarea pe atitudinea Sfântului Scaun de temporizare în relația cu Ungaria horthystă, stat care urmărea eradicarea Bisericii Române Unite printr-o încadrare ecleziastică maghiară a multor parohii românești din nordul Transilvaniei ocupate prin dictat.

Discuția dintre diplomatul pontifical și Tăutu a fost aprinsă și încărcată cu reproșuri, ceea ce l-a determinat pe Tardini să-i replice monseniorului român atât verbal cât și în scris. Potrivit corespondenței avute de Tardini cu cardinalul Eugène Tisserant¹⁷ „*Monseniorul Tăutu a încălcat*

¹⁴ *Források a Magyar Görögkatolikusok Történetéhez*, 6. kötet: 1939-1972, szerkesztette: Véghseő Tamás, Közreműködtek: Földvári Katalin – Varga Anett Sárándi Tamás – Suslik Ádám, Nyíregyháza, 2022.

¹⁵ Domenico Tardini s-a născut la Roma în ziua 29 februarie 1888. În 1908 a absolvit Facultatea de filosofie la universitatea „La Sapienza” din Roma. În data de 2 iulie 1912 a obținut licența în teologie, iar pe 21 septembrie același an a fost hirotonit preot.

- În ziua de 26 iulie 1921 a început serviciul ca minuant în prima secție a Secretariatului de Stat. Ca parte a reformei apostolatului laic, în numele unei centralizări eficiente, pe 25 aprilie 1923, Pius al XI-lea l-a numit asistent ecleziastic al Federației Italiene a Tineretului Catolic și, doi ani mai târziu, asistent ecleziastic general al Societății Tineretului Catolic Italian.

- Pe 7 iunie 1929 a fost numit subsecretar al Congregației pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare. În 1934 a devenit consultant al Congregației pentru Bisericile Orientale, apoi în 1936 consultant al Sfântului Oficiu. Începând cu 13 decembrie 1937 a fost numit secretar al Congregației pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare, precum și președinte al Comisiei Pontificale pentru Rusia. În 1952, Pius al XII-lea, care nu a mai numit un secretar de stat după moartea cardinalului Maglione (1944), le-a conferit titlul de prosecretari de stat lui Domenico Tardini și lui Giovanni Battista Montini (viitorul papă Paul al VI-lea). După numirea lui Montini ca arhiepiscop de Milano, Tardini a rămas singurul pro-secretar până la moartea lui Eugenio Pacelli, la 9 octombrie 1958.

- Alegerea lui Angelo Giuseppe Roncalli – Ioan al XXIII-lea pe tronul pontifical a dus la numirea imediată a lui Tardini ca secretar de stat (pe 28 octombrie 1958). În primul consistoriu ținut de Ioan al XXIII-lea, la 15 decembrie 1958, Tardini a fost creat cardinal. Moare în 30 iulie 1961.

¹⁶ Congregația avea și atribuții specifice unui minister de externe.

¹⁷ Eugène Tisserant, născut la Nancy pe 24 martie 1884 și decedat la Albano Laziale pe 21 februarie 1972, a fost un cardinal și orientalist francez, din iunie 1936 secretar al Congregației pentru Biserici Orientale (titlul în epocă era

măsura și a fost lipsit de respect față de Sfântul Scaun". Sunt cuvinte care apar foarte rar în corespondența diplomatică, mai cu seamă că era vorba de doi clerici. Mai mult, pentru a înțelege nivelul revoltei care l-a caracterizat pe Tăutu în conversația oficială avută cu Tardini, acesta din urmă îl numește pe canonicul orădean „fierbinte consilier ecleziastic” și îi spune lui Tisserant: „Cred că ar fi bine să-l pun puțin la punct pe acest... fierbinte consilier ecleziastic. De aceea am pregătit o scrisoare în nume personal”.

Care era mărul discordiei dintre Tardini și „fierbintele” Tăutu? Aflăm întreaga poveste din memoriul pe care canonicul orădean l-a expus oral diplomatului pontifical și pe care îl avem conservat în Arhiva Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun.

Așa cum relatează intervenția scrisă a lui Tăutu, marea problemă, pentru regatul României și Biserica Română Unită, în ceea ce privea situația ecleziastică din nordul Transilvaniei, era maniera în care funcționa episcopatul greco-catolic de limbă maghiară de la Hajdúdorogh¹⁸. Fondat în 8 iunie 1912, de Pius al X-lea prin bula *Christifideles graeci*, acel episcopat maghiar greco-catolic avea inițial 215.000 credincioși și 162 de parohii. Multe parohii fuseseră arbitrar rupte din Biserica Română Unită, 44 din episcopia de Oradea, 35 din arhiepiscopia de Făgăraș și Alba-Iulia și 4 din episcopia de Gherla (alte 70 erau luate din dioceza de Mukačevo, 8 din cea de Prešov și una de la Budapesta). Această dioceză-plombă, în aparatul ecleziastic din Austro-Ungaria, nu avusese alt rol decât de a-i dezrădăcina demografic pe românii uniți și de a-i asocia entităților ecleziastice maghiare, cu scopul maghiarizării forțate într-una sau două generații¹⁹. Episcopia, odată fondată, s-a dovedit a fi o operă de propagandă și de naționalizare și nu reper ecleziastic de ținută, dioceza de Hajdúdorogh dintru început nu respectase prescripția lui Pius al X-lea care impunea ca liturghia și celelalte oficii religioase să se țină în limba greacă (pentru a evita maghiarizarea). Chiar și restituirea administrativă oficială din partea Sfântului Scaun a parohiilor obediente Hajdúdorogh-ului, cuprinse după Trianon în teritoriul român, s-a făcut foarte târziu, în 1934²⁰.

Congregația pentru Biserica Orientală), papa fiind prefectul acesteia. Faima sa de-a lungul secolului XX se datorează nu numai marii sale competențe științifice, ci și rolului său de cardinal decan al Bisericii Catolice, rol în care a prezidat două conclavuri, cel din 1958 (a fost ales papa Ioan al XXIII-lea) și cel din 1963 (a fost ales papa Paul al VI-lea). Veronica Turcuș, Șerban Turcuș, *Tra diplomazia, ecclesiologia e storia: Eugène Tisserant ed Emil Panaitescu*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 2010, tome XLIX, nr. 1-2, p. 175-187.

¹⁸ Ion Cârja, *La Santa Sede e l'identità nazionale romana nel contesto della fondazione del vescovado di Hajdúdorogh (1912)*, în „Anuarul Institutului Italo-Român de Studii Istorice”, nr. 1, Cluj-Napoca, 2004, p. 152-161.

¹⁹ Notează istoricul Luca Carboni de la Arhiva Apostolica Vaticană: „Deja la începutul misiunii sale în Ungaria nunțul apostolic nota: cuvântul creștini în gândirea cercurilor politice maghiare este pur și simplu sinonim cu maghiar”. Luca Carboni, *Nascita e morte delle rappresentanze pontificie e dei loro archivi nell' Europa Centro-Orientale. Dalla „grande guerra” alla „guerra fredda” (1918-1952)*, în „Textus et Studia. Journal of the Faculty of History and Cultural Heritage. The Pontifical University of John Paul II in Krakow”, II, nr. 2, 2015, p. 137

²⁰ „La Sacra Congregazione per la Chiesa Orientale col suo decreto No. 482/1933, 9 Aprile 1934, ha restituito definitivamente e per sempre alle diocesi di Rito Bizantino-Romano 67 Parrocchie, cioè I. - All'Arcidiocesi di Alba Iulia e Fagaras: 35 parrocchie: Arcus (Arkos), Borosineul Mare (Nagyborosnyó), Imper (Nagykászon), Ciucsângiorgiu (Csikszentgyörgy), Lazaresti (Csiklázárfalva), Ilienii (Ilyefalva), Ghelinta (Gelencze), Lemnia (Lemhény), Lisnau (Lisnyó), Boian (Kezdiszentkereszt), Turia (Torja), Aldea (Abásfalva), Bodogaia (Alsóboldogfalva), Bezidul nou (Bözödujfalu), Sarateni (Sóvárada), Aita-seaca (Száz Rozsajta), Eliseni (Székelyszenterzsébet), Odorheiu (Székelyudvarhely), Jacu (Oláhcsanak), Joseni (Gyergyóalfalu), Sándominic (Csikszentdomokos), Frumoasa (Szépvíz), Gimes - Faget (Gyimesbükk), Gheorgheni (Gyergyószentmiklós), Voslab (Gyergyóvasláb), Sântandreu (Nyárádandrásfalva), Bolintineni (Nyárádbálintfalva), Roteni (Harasztkerék), Craciunesti (Nyárádkarácsony), Ivanesti (Kebeleszentivány), Târgul Mures (Marosvásárhely), Sardu-Nirajului (Székelysárd), Troita (Szentháromság), Laurenii (Szentlőrincz), Tirimioara (Kisterem). II. - Alla Diocesi di Oradea-Mare: 22 parrocchie: Amat (Amács),

În ziua de 26 octombrie 1940, Angelo Rotta, nunțiu apostolic de la Budapesta, l-a informat pe cardinalul Maglione, secretarul de stat al Sfântului Scaun, cu privire la intențiile maghiare relative la reorganizarea ecleziastică a regatului acefal în părțile Transilvaniei cedate:

„Am aflat în ultimul moment punctele principale ale proiectului guvernului maghiar de reorganizare ecleziastică a părții din Transilvania retrocedată acum Ungariei și simt că este de datoria mea să le aduc imediat la cunoștința Eminenței Voastre.

Le voi menționa doar schematic, mai ales că, în principiu, corespund cu previziunile deja făcute în această privință:

1) Unirea – aequae principaliter – a scaunelor de rit greco-român din Maramureș și din Oradea Mare.

2) Revenirea la scaunele din Hajdudorogh și Munkacs a parohiilor care le aparțineau înainte de război.

3) Neacceptarea nici a Excelenței sale monseniorul Frențiu, ca episcop de Oradea Mare, nici a monseniorului Suci, episcop titular și vicar general al monseniorului Frențiu, într-un post de conducere pentru că ambii au participat la demonstrații de iredentism românesc, în timp ce negocierile de la Viena erau în desfășurare...”²¹.

Monseniorul Aloisie Tăutu, după aproape doi ani de administrație maghiară a românilor uniți din partea cedată a Ardealului, susținea că guvernul său a făcut numeroase memorii către Sfântul Scaun în care a învederat îngrijorarea greco-catolicilor transilvani față de raportarea principală, rituală și istorică a românilor și maghiarilor la respectiva episcopie²². Constată însă

Satmarel (Szatmárzsádány), Ciurmești (Csomaköz), domanești (domahida), Ghenciu (Gencs), Moftinul mic (Kismajtény), Carei (Nagykároly), Resighe (Reszege), Sanislau (Szaniszló), Andrid (Endréd), Dindesti (Érdengeled), Tiream (Mezőterem), Vezend (Vezend), Portita (Portelek), Eriudon (Éradony), Curtuiuseni (Érkörtvélyés), Tarcea (Értarcsa), Galospetreu (Gálospetri), Piscolt (Piskolt), Vasad (Vasad), Cheniz (Érkenéz), Silindru (Érselind).⁵⁶ III. - Alla Diocesi di Maramures: 10 parrocchie: Culciul Mare (Nagykolcs), Boghis (Csengerbagos), Oar (Óvári), petea (pete), doba (Szamosdob), Vetis (Vetés), Botiz (Batizvasvári), Satu'Mare (Szatmár), Odoreu (Szatmáruvvari), Jójib (Józsefháza). Così rimasero alla diocesi di Hajdudorog soltanto le seguenti parrocchie romene situate nel Regno di Ungheria, fuori del territorio delle diocesi romene: Csegöld, Csengerufalu, Porcsalma, Nyiracsád, Nyiradony, Nyirábrány, Álmosd, Bogamér, Hosszupályi, Kakad, Nagyléta, Pocsaj, Vértés, Makó”. Astfel în memoriul mitropolitului Alexandru Nicolescu, adresat lui Pius al XII-lea în succesiunea dictatului de la Viena, nedatat. *Rapporti dei nunzii Angelo Rotta (Ungheria) e Andrea Cassulo (Romania) dopo il primo e secondo lodo di Vienna 1939-1941/ Angelo Rotta magyarországi és Andrea Cassulo romániai nuncius jelentése az első és második bécsi döntést követően 1939-1941*, szerkesztette: Somorjai Ádám OSB, Sárándi Tamás bevezető tanulmányával, Budapest, Emte, 2023, p. 219.

²¹ Ibidem, p. 244.

²² Una dintre primele reacții ale Sfântului Scaun este raportul înaintat de cardinalul Tisserant cardinalului Maglione, secretarul de stat, în 24 octombrie 1940, în care se comunică următoarele:

„Provincia ecleziastică Alba Iulia și Făgăraș are cinci eparhii: Blaj, Oradea Mare, Cluj-Gherla, Lugoj și Maramureș. Dintre acestea, doar eparhia Lugojului a rămas în întregime în România: cele rămase au fost împărțite de noua graniță politică. Oradea Mare, Cluj-Gherla și Maramureșul au trecut aproape în întregime în posesia Ungariei, rămânând respectiv în România, aproximativ treizeci de parohii, aproximativ cincizeci de parohii, șase parohii rutene din sudul Bucovinei. Blajul (România) a pierdut toate parahiile (aproximativ 150 cu aproximativ 120.000 de credincioși) situate pe teritoriul secuilor, trecute în posesia Ungariei.

Prea Excelenții Episcopi Români au solicitat următoarele:

1) unul dintre cei trei episcopi care au trecut în Ungaria va fi numit arhiepiscop și însărcinat cu primirea apelurilor în toate cauzele;

2) se vor lua măsurile necesare pentru apărarea drepturilor catolicilor români: limbă, liturghie, școli diecezane, proprietăți ecleziastice etc.;

3) cele 67 de parohii, care au aparținut diecezei de Hajdudorog din 1912 până în 1918 și care au fost agregate diezelor române prin decret al acestei Sacre Congregații, din 9 aprilie 1934, vor rămâne agregate aceluiași dieceze;

că Sfântul Scaun nu reacționează corespunzător, considerând problema ca una strict administrativă, rezolvabilă prin simple măsuri, de natură tot administrativă. Primim informația că legația română pe lângă scaunul petrin adusese la cunoștința aparatului diplomatic pontifical constant această temă²³, dar nu primise niciun răspuns lămuritor. În informarea respectivă fusese relatat în mod amănunțit cum anume episcopia de Hajdúdorogh încearcă nu numai să smulgă noi și noi parohii din corpul ecleziastic român-unit, dar și încearcă asimilarea elementului românesc prin presiuni și deznaționalizare. Acest aspect greva puternic asupra Bisericii Române Unite, îi afecta capacitatea de funcționarea, posibilitatea rezistenței și îi ataca însăși esența funcționării.

Tăutu, cu o vehemență puțin diplomatică, afirmă, în memoriul lăsat lui Tardini, că atitudinea episcopiei maghiare de Hajdúdorog și acest *laissez faire, laissez passer*, al Bisericii Romano-Catolice la vârful ei diplomatic, nu fac altceva decât să încredințeze guvernul român și conducerea uniților români, că structura ecleziastică maghiară funcționează ilegal și încalcă atât prevederile bulei „Christifideles graeci” cât și prevederile Sfântului Oficiu, dar și alte dispoziții pontificale, iar autoritățile române nu pot să înțeleagă impasibilitatea diplomației papale. Ceea ce este însă cu mult mai periculos și păgubos, avertizează Tăutu „*În opinia Guvernului și a Bisericii Române Unite, o astfel de procedură este contrară nu numai declarațiilor solemne ale diferiților Pontifi romani, făcute întru protejarea și respectul diferitelor rituri și Biserici răsăritene, contrar angajamentelor solemne asumate de Sfântul Scaun cu ocazia unirii Bisericii Române Unite din 1700, pentru păstrarea ritului și autonomiei acestei Biserici, dar și prevederilor categorice ale documentelor papale menționate anterior*”.

Prin acest avertisment guvernul român și conducerea Bisericii Române Unite învederează diplomației pontificale că se ating însăși fundamentele ce au concurat la edificarea greco-catolicismului românesc, unirea religioasă presupunând o conservare a patrimoniului ritual și instituțional, dar și spațial al românilor, așa cum fusese convenit în urmă cu 242 de ani. Aici este vorba, în opinia guvernului, exprimată de Tăutu, de ceva ce transcende circumstanțele politice de moment și, la nivel ecclesiologic, profilează comuniunea directă dintre românii ortodocși care au trecut la unirea religioasă și Sfântul Scaun. Mesajul era extrem de puternic, cu caracter quasi ultimativ, și nu putem evalua cât anume din el era expresia guvernului antonescian și cât al Bisericii Române Unite. Românitatea spațială, indiferent de frontierele de moment, trebuia să

4) se vor lua măsuri pentru administrarea spirituală a părților rămase în România din dieceza de Oradea Mare, Cluj-Gherla, Maramureș, precum și pentru partea care a trecut în Ungaria din arhidieceza de Blaj;

5) Colegiul Pontifical Pio Romeno din Roma va primi studenți din toate diecezele de rit bizantin românesc, și din Ungaria și România”. Ibidem, p. 229.

²³ Încă din data de 15 noiembrie 1940, Aloisie Tăutu informase Secretariatul de Stat al Sfântului Scaun despre intențiile guvernului maghiar: „Guvernul maghiar de la Budapesta intenționează să organizeze Biserica Catolică de rit bizantino-român din Transilvania, din teritoriul cedat acestuia prin arbitrajul de la Viena, în funcție de interesele sale politice. Dorește, în primul rând, să reducă numărul parohiilor din cele trei dieceze catolice de rit bizantino-român care au trecut în întregime în stăpânirea sa. În acest scop, dorește să realizeze acest lucru forțând credincioșii multor parohii să treacă fie la ritul latin, fie la ritul calvin protestant, sau să ceară sub presiunea terorii și a persuasiunii, să fie reanexați la dieceza de limbă maghiară de Hajdudorogh. După ce a redus în acest mod numărul parohiilor aparținând diezelor bizantino-române de Baia-Mare și Oradea-Mare, dorește să unească aceste două dieceze aequae principilater, recunoscându-le ca având un singur episcop, la Oradea-Mare. El dorește să supună diecezele românești astfel organizate, precum cea bizantino-maghiară de la Hajdudorogh, Mitropolitului Primat de rit latin de Gran (Esztergom). Pentru toate aceste scopuri ar dori să obțină aprobarea și sprijinul Sfântului Scaun”, Források a Magyar Görögkatolikusok Történetéhez, p. 153.

corespundă granițelor unirii religioase convenite, fără alte justificări de administrație ecclesială. Nu era prima dată când Tăutu se exprima atât de grav ecclesiologic. O mai făcuse și în 15 noiembrie 1940, când afirmase explicit: „Încercarea de a dezmembra un număr de parohii din eparhiile lor mamă de rit și limbă românească și de a le supune eparhiei de rit greco-maghiar de Hajdudorogh, ar fi interpretată de clerul și poporul acestei Biserici ca un atac la adresa esenței și a existenței însăși a Bisericii lor, săvârșit cu cooperarea și ajutorul Sfântului Scaun, și ar contribui la zdruncinarea și scăderea încrederii și a atașamentului de nezdruccinat al acestei Biserici, clerului și poporului, pe care l-au arătat și mărturisit întotdeauna față de Sfântul Scaun Apostolic Roman. Cu atât mai mult cu cât nu doar parohiile a căror anexare la dieceza maghiară de Hajdudorogh se cere acum nu sunt de origine maghiară - cu excepția cazului în care se vrea să se susțină că convertiții și botezații în rit grec de către episcopul Ierotheus, chemat în 955 de cei doi prinți maghiari Bulcs și Gyula în Ungaria de atunci, au supraviețuit până în zilele noastre - ci aceleași parohii din care a fost compusă și înființată numita dieceză greco-maghiară de Hajdudorogh sunt parohii de origine ruteană și românească, maghiarizate în ultimii șaizeci de ani, maghiarizare, aplicată cu tărie de guvernele maghiare în această perioadă, mai ales după Ausgleich-ul din 1867. Merită să ne amintim în acest sens impresia deprimantă pe care a lăsat-o crearea acestei dieceze în 1912-13, când au avut loc mișcări sângeroase cu arestări, împușcături, încarcerări, ale preoților și credincioșilor care se opuneau anexării la dieceza de Hajdudorogh, mișcări care s-au încheiat cu explozia, în palatul episcopal din Nyiregyhaza, a dispozitivului trimis prin colet poștal de cercurile românești iredentiste din acea vreme, primului episcop al noii dieceze, Miklossy, o explozie care a cauzat moartea vicarului general Jazkoviks și a altor angajați ai diecezei; și cu manifestarea unei mișcări notabile care a avut loc în sânul clerului și al catolicilor români din acea vreme pentru o revenire la biserica română schismatică, din care a apărut Biserica Unită în 1700”²⁴.

Memoriul aspru pe care Tăutu i-l lasă lui Tardini continuă în aceeași notă afirmând că „Din cauza gravelor agresiuni, violențe și presiuni exercitate asupra credincioșilor și preoților Bisericii Romane Unite de către partea adversă, Biserica Romană Unită se consideră partea atacată, căreia, înainte de orice acceptare a pretențiilor părții adverse, ar trebui să i se acorde exceptio spoli și restitutio in integrum, Sfântul Scaun, prin însuși faptul acceptării unor astfel de pretenții și prin intenția sa de a le întâmpina, pare să considere astfel de acte de nedreptate și violență ca fiind lipsite de temei serios sau cel puțin să nu le acorde suficientă importanță, deși sunt rigurose exacte și verificabile de către oricine și oricând”. Această parte revendicativă cu argumente care țin de dreptul canonic, dar și de inserțiuni ale dreptului internațional, lasă să se înțeleagă că a fost redactată direct de Tăutu, în ea regăsindu-se elemente juridice care au fost larg cunoscute în România de după dictatura comunistă, în raport cu proprietățile uniților. I se reproșează Scaunului Apostolic defensiva în care se poziționează, dar răzbate din întreg pasajul, acel sentiment, uneori difuz în lumea greco-catolică românească, că românii uniți sunt asimilați unor catolici de rangul doi.

În încheierea memoriului, Tăutu reclamă ca raporturile instituționale dintre episcopia de Hajdudorogh și România/Biserica Română Unită să fie evaluate potrivit instrumentelor juridice bilaterale care au un numitor comun – Concordatul, pe lângă habitualele relații de deferență reciprocă și bună înțelegere. Legația României mai solicită ca orice decizie ce afectează soarta românilor uniți din Ardealul cedat să fie discutată cu corpul episcopal românesc. Dacă din motive de presiuni politice și lipsă de rațiune din partea autorităților maghiare nu ar exista cale

amiabilă de rezolvare a diferendului să fie instituită o comisie juridică specială destinată să discute și să tranșeze diferendele și contradicțiile instituționale, astfel încât să existe un răspuns coerent al Sfântului Scaun prin care argumentele Bisericii Române Unite, la provocările maghiare, fundamentate pe istorie, să fie receptate și satisfăcute.

Potrivit lui Tardini forma scrisă a doleanțelor prezentate verbal de Aloisie Tăutu, în întrevvedere pe care i-a acordat-o, a îmbrăcat o haină mult mai categorică, mai tăioasă și mai revendicativă în raport cu cele convenite oral. De aceea, secretarul Congregației pentru Afaceri Eccleziastice Extraordinare, după ce primește acordul cardinalului Tisserant, îi răspunde consilierului ecleziastic român în aceeași notă, deloc catifelată, cu un ton profesoral, dincolo de raportul diplomatic care-i unea. Domenico Tardini, cerându-și protocolar scuze, îi restituie memoriul lui Tăutu, fără a fi înregistrat și fără a-i pune vreo rezoluție, considerându-l dacă nu insolent, cel puțin neadecvat climatului bilateral. Tardini dă de înțeles că discuția dintre cei doi a avut o altă coloratură decât glăsuiește textul scris și că, dacă verbal i-ar fi fost expuse argumentele cu forma scrisă, i-ar fi recomandat lui Tăutu, în virtutea faptului că i-a fost profesor, că nu este adecvat să exprime la adresa Scaunului Apostolic reproșuri, să judece activitatea diplomației pontificale și să facă sugestii nelalocul lor. Aloisie Tăutu este rugat să revadă textul, să-l corecteze ca ton și interpretare și de-abia apoi să-l retrimită. Se încheie misiva lui Tardini către Tăutu prin reafirmarea atașamentului Bisericii Romano-Catolice față de Biserica Română Unită, care trebuie să înțeleagă vremurile și curgerea lor recentă, dar să manifeste încredere în răspunsul și înțelegerea maternă pe care Roma o are față de românii uniți, dar nu o poate demonstra vădit în toate circumstanțele.

Atât Tăutu cât și Tardini și-au demonstrat în respectiva confruntare epistolară atașamentele față de instituțiile pe care le deserveau. Fiind vorba de doi clerici aparținători Bisericii Catolice, confruntările ar fi trebuit să fie calme și cât mai convenționale. În schimb, Tăutu, cu toată că era în Curia romană unul de-al casei, și-a asumat o mare responsabilitate în raport cu ierarhia căreia îi răspundea în cele din urmă întreaga Biserică Română Unită. A făcut-o din poziția lui de român, de greco-catolic și apoi de subordonat al Scaunului Apostolic. În această gradare trebuie evaluată activitatea diplomatică și de consilier ecleziastic acreditat pe lângă Sfântul Scaun. Era un român care a crescut sub dominația austro-ungară, care a văzut apoi cum este să faci parte din patria-mamă și să crești în ea, este un greco-catolic, adică un ortodox român din Ardeal unit cu Biserica Romană, care-l recunoaște în succesorul lui Petru pe capul Bisericii și, de-abia după aceea, este un sacerdot care depinde instituțional de Pontiful roman. Devotat întâi patriei, devotat bisericii al cărei mădular era, el nu făcea altceva decât, în logica istoriei trăite și deslușite prin acribia-i diplomatică (în sensul științelor auxiliare ale istoriei), să susțină drepturile națiunii și ale confesiunii cărora le aparținea, apelând la logica milenară a Bisericii Romane, care prin dreptul de apel instituise pe succesorul lui Petru ca supremul judecător în cauze ecleziastice și nu numai.

Istoria ulterioară a lui Aloisie Tăutu în Vatican ne demonstrează că Domenico Tardini, mult timp prosecretar de stat, ajuns cardinal și secretar de stat al Sfântului Scaun, nu i-a purtat ranchiună fostului canonic orădean, i-a înțeles poziția și i-a apreciat atașamentul față de biserica căreia îi aparținea.

Din textele pe care le prezentăm în anexă se înțelege limpede că, în condițiile abuzurilor instituțiilor maghiare (textele sunt publicate recent în Ungaria, de universitari și cercetători maghiari) asupra uniților români, a prevalat, în cazul lui Aloisie Tăutu, patriotismul față de obediența ecclesială, el nefăcând parte din lumea acelora care închid ochii în fața abuzurilor și neajunsurilor doar din teama de a nu-i supăra pe cei sus-puși și de a își pierde privilegiile.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ²⁵

A Sua Eminenza, 21-XII-42 .

Mons. Tautu – in un appunto madatomi – ha mancato di misura e di rispetto verso la S. Sede. Mi parebbe bene rimettere un pó a posto questo... bollente consigliere ecclesisastico. Perció ho preparato una mia lettera personale. Se l'Eminentissimo crede, la spediró, se no, no.....

22-XII-42 S. Eminentissimo dice che il memorandum è insolente e che faccio bene a restituirlo. D. T.

Către Eminența Sa, 21 decembrie 1942.

Monseniorul Tăutu – într-o notă trimisă mie – a întrecut măsură și s-a arătat lipsit de respect față de Sfântul Scaun. Cred că ar fi bine să-l pun puțin la punct pe acest... fierbinte consilier ecleziastic. De aceea am pregătit o scrisoare personală să i-o trimit. Dacă Eminența Sa crede, o voi trimite, dacă nu, nu...

22 decembrie 1942, Eminența Sa spune că memorandumul este insolent și că am dreptate să-l returnez. Domenico Tardini

Segreteria di Stato di S. S.

Mandato a mano a M. Tautu il 22-XII-42.

Carissimo Tautu,

Mi perdonerà se le restituisco la comunicazione verbale da lei mandatami per iscritto. Essa non corrisponde a ciò che lei mi disse, perchè, se nella conversazione che lei ebbe con me, avesse assunto (come sulla carta) un tono quasi di rimprovero, di giudizio e di suggerimenti alla S. Sede, io le avrei fatto rilevare (con l'antica confidenza di suo professore) che non è conveniente per un consigliere ecclesiastico parlare in tal guisa. Perciò la prego di riveder bene l'appunto e di rimandarmelo corretto. Lei sa bene con quanto favore la S. Sede abbia sempre considerato e consideri tutto ciò che si riferisce alla Chiesa romana unita, la quale proprio nel conservarsi intimamente e filialmente unita alla S. Sede, troverà quella piena comprensione e quel materno aiuto, che può consolarla e farla sempre più vigorosa e florida. Con i più cordiali saluti suo in Christo F.to Domenico Tardini

Secretariatul de Stat al Sfântului Scaun

Scrisoare olografă către monseriorul Tăutu la 22 decembrie 1942.

Dragă Tăutu,

Mă vei ierta dacă îți voi restitui comunicarea verbală pe care mi-ai trimis-o în scris. Nu corespunde cu ceea ce mi-ai spus, pentru că, dacă în conversația pe care ai avut-o cu mine, aceasta ar fi căpătat (ca pe hârtie) un ton aproape de reproș, de judecată și de sugestii către Sfântul Scaun, ți-aș fi semnalat (cu vechea disponibilitate a profesorului tău) că nu este potrivit ca un consilier ecleziastic să vorbească în așa fel. De aceea te rog să

²⁵ Documentele au fost inserate în Források a Magyar Görögkatolikusok Történetéhez, p. 447-450.

revedi cu atenție nota și să mi-o trimiți înapoi corectată. Știi bine cu câtă bunăvoință a considerat și consideră Sfântul Scaun întotdeauna tot ceea ce se referă la Biserica Română Unită, care tocmai păstrându-se unită intim și filial cu Sfântul Scaun, va găsi acea deplină înțelegere și acel ajutor matern, care o pot consola și o pot face mereu mai viguroasă și înfloritoare.

Cu cele mai cordiale salutări, al dumneavoastră în Hristos, Domenico Tardini.

Copia del Memorandum restituito a Ms. Tautu, Legation Royale de Roumanie pres le Saint Siège. 21-XII-1942.

Comunicazione verbale fatta del consultore ecclesiastico della Regia Legazione di Romania presso la Santa Sede a Sua Eccellenza Monsignor Domenico Tardini, Segretario della Sacra Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, il giorno 19 dicembre 1942.

Il Consultore Ecclesiastico della Regia Legazione di Romania si permette di portare alla conoscenza di Sua Eccellenza, Monsignor Domenico Tardini, la grande diversità di vedute che esiste e continua a delinearsi sempre più, tra il Regio Governo Romeno, la Chiesa Romana Unita da una parte, e tra la Santa Sede dall'altra, nella questione della Diocesi magiara di Hajdudorogh.

In fatti:

- 1) Mentre il Governo Romeno e la Chiesa Romana unita, nei vari memorandum presentati alla Santa Sede in questa materia, hanno chiaramente esposto che nel problema della diocesi magiara di Hajdudorogh loro vedono una grave questione che intacca principii di rito, di diritto canonico e di questioni storiche, la quale richiede studio approfondito e soluzione radicale e base di tali principii, la Santa Sede pare di scorgere in essa solo una questione amministrativa, solubile per semplici misure amministrative.
- 2) Il Governo Romeno e la Chiesa Romana Unita nell'esistenza e specialmente nel abusivo funzionamento della Diocesi di Hajdudorogh vedono un grave pericolo per l'avvenire della Chiesa cattolica di rito romeno, nonchè un grave pregiudizio all'integrità e all'esistenza stessa di questa Chiesa, alla quale periodicamente vengono e verranno sottratte e strappate numerose parrocchie per via di assimilazione, proprio in seguito a tale abusivo funzionamento della detta Diocesi, la Santa Sede sembra di non condividere questo punto di vista su tutta la gravità e pericolo che detta Diocesi rappresenta per la Chiesa Romana Unita; tanto più che il Regio Governo alla sua Nota, per la quale fece conoscere alla Santa Sede tutta la gravità di questo problema, non ha avuto ancora nessuna risposta.
- 3) Mentre per il Governo Romeno e la Chiesa Romana Unita la Diocesi di Hajdudorogh funziona abusivamente, in contraddizione con le disposizioni categoriche del SS. Ufficio e della Bolla „Christifideles graeci”, la Santa Sede non solo tollera tacitamente un tale funzionamento, ma dalla parte in flagrante violazione delle disposizioni pontificie, accetta reclamazioni e nuove pretese, essendo quasi in procinto a venire incontro a diverse sue richieste. Secondo l'avviso del Governo e della Chiesa Romana Unita, un tale procedimento è contrario non solo alle solenni dichiarazioni di vari Romani Pontefici, fatte in tutela e rispetto dei vari riti e Chiese Orientali, contrario agli impegni solenni presi dalla Santa Sede in occasione dell'unione della Chiesa Romana Unita del 1700, per la conservazione del rito e dell'autonomia di questa Chiesa, ma anche alle categoriche disposizioni dei già citati documenti pontifici.
- 4) Per le gravi aggressioni, violenze e pressioni fatte sui fedeli e sacerdoti della Chiesa romana unita, da parte della parte opposta, la Chiesa Romana Unita si considera parte aggredita, alla quale, prima di qualunque accettazione delle reclamazioni della parte opposta, si dovrebbe concedere *l'exceptio spoli* e la *restitutio in integrum*, la Santa Sede per il fatto stesso dell'accettazione di tali reclamazioni e per il Suo intento di venire incontro a queste, sembra di considerare tali atti di ingiustizia e violenze privi di serio fondamento od almeno di non attribuire loro sufficiente importanza, benchè essi siano rigorosamente esatti e controllabili da chiunque ed in qualunque tempo.

In seguito, Monsignor Consultore Ecclesiastico prega Monsignor Segretario della Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, di ben volere esaminare questa notevole diversità di vedute tra la Santa Sede, il Governo Romeno e la Chiesa Romana Unita, nella detta questione di Hajdudorogh, e di fare così, che i punti di vista tanto in contrasto, siano raccordati od almeno avvicinati nell'interesse di tutte e due le parti, fra le quali esiste un Concordato e rapporti di cordiale intesa e benevolenza. Prega inoltre che se la Santa Sede, per motivi che è libera di apprezzare, è costretta a procedere a qualche misura, anche di carattere provvisorio, in questo grave problema, di non prendere veruna, senza il previo consenso degli Eccellentissimi Vescovi Romeni interessati, i quali, in questo scopo, sarebbe necessario chiamarli a Roma, per trovare insieme con loro una soluzione concordata. Se però un tale soluzione concordata tra le parti interessate non fosse possibile di raggiungere, Mons. Consultore crede opportuno di suggerire, per adesso in forma ufficiosa, alla Santa Sede un'altro procedimento, atto a soddisfare le preoccupazioni comuni del Governo e della Chiesa Romana Unita, cioè di deferire tutto il complesso problema di Hajdudorogh ad una Commissione giudiziaria speciale, davanti alla quale le parti interessate possano comparire e difendere la loro causa con presentazione completa dei loro argomenti storici, giuridici e canonici, e davanti la quale, prendendo conoscenza anche degli argomenti della parte opposta, possano rispondere in pieno. In questo modo si toglierebbe di medio la permanente lagnanza dei Romeni che in questo arduo e grave problema loro non è stata mai concessa l'occasione di esporre tutto il loro punto di vista.

Questa comunicazione verbale, a richiesta di S.E. Mons. Tardini, è stata presentata anche per iscritto.

Copie a Memorandumului returnat monseniorului Tăutu, Legația regală a României la Sfântul Scaun 21 decembrie 1942.

Comunicare verbală făcută de consilierul ecleziastic al Legației Regale a României pe lângă Sfântul Scaun către Excelența sa monseniorul Domenico Tardini, Secretarul Sacrei Congregații pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare la 19 decembrie 1942.

Consilierul ecleziastic al Legației Regale a României își asumă libertatea de a aduce la cunoștința Excelenței sale monseniorul Domenico Tardini marea diversitate de opinii care există și continuă să existe din ce în ce mai mult între Guvernul regal român, Biserica Română Unită, pe de o parte, și între Sfântul Scaun, pe de altă parte, în chestiunea Episcopiei Maghiare de Hajdudorogh.

În fapt:

1) În timp ce Guvernul român și Biserica Română Unită, în diversele memorii prezentate Sfântului Scaun pe această temă, au afirmat clar că în problema diecezei maghiare de Hajdudorogh văd o chestiune serioasă care afectează principiile dreptului ritualic, canonic și istoric, care necesită un studiu aprofundat și o soluție radicală și fundamentală a acestor principii, Sfântul Scaun pare să vadă în aceasta doar o chestiune administrativă, rezolvabilă prin măsuri administrative simple.

2) Guvernul român și Biserica Română Unită văd în existența și, mai ales, în funcționarea abuzivă a episcopiei de Hajdudorogh, un pericol grav pentru viitorul Bisericii Catolice de rit român, precum și o prejudiciere gravă adusă integrității și însăși existenței acestei Biserici, din care numeroase parohii sunt și vor fi periodic desprinse și smulse prin asimilare, tocmai ca urmare a unei astfel de funcționări abuzive a respectivei episcopii, Sfântul Scaun nepărând să împărtășească acest punct de vedere asupra întregii gravități și pericolele pe care o reprezintă respectiva episcopie pentru Biserica Română Unită; mai ales că Guvernul regal nu a primit încă niciun răspuns la nota sa, prin care a adus la cunoștință Sfântului Scaun întreaga gravitate a acestei probleme.

3) În timp ce pentru Guvernul român și Biserica Romană Unită episcopia de Hajdudorogh funcționează abuziv, în contradicție cu prevederile categorice ale Sfântului Oficiu și ale Bulei „Christifideles graeci”, Sfântul Scaun nu numai că tolerează tacit o astfel de funcționare, dar, încălcând flagrant prevederile papale, acceptă

plângeri și noi revendicări, fiind aproape pe punctul de a da curs mai multor solicitări ale acestei episcopii. În opinia Guvernului și a Bisericii Române Unite, o astfel de procedură este contrară nu numai declarațiilor solemne ale diferiților Pontifi romani, făcute pentru protejarea și respectul diferitelor rituri și Biserici răsăritene, ci și contrară angajamentelor solemne asumate de Sfântul Scaun cu ocazia unirii Bisericii Române Unite din 1700, pentru păstrarea ritului și autonomiei acestei Biserici, și prevederilor categorice ale documentelor papale menționate anterior.

4) Din cauza gravelor agresiuni, violențe și presiuni exercitate asupra credincioșilor și preoților Bisericii Române Unite de către partea adversă, Biserica Română Unită se consideră parte atacată, căreia, înainte de orice acceptare a pretențiilor părții adverse, ar trebui să i se acorde exceptio spoli și restitutio in integrum. Sfântul Scaun, prin însuși faptul că acceptă astfel de pretenții și prin intenția sa de a le întâmpina, pare să considere astfel de acte de nedreptate și violență ca fiind lipsite de temei serios sau cel puțin nu le acordă suficientă importanță, deși sunt rigurose exacte și verificabile de către oricine și oricând.

Ulterior, monseniorul consilier ecleziastic îi solicită monseniorului Secretar al Congregației pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare să examineze cu amabilitate această diferență notabilă de opinii dintre Sfântul Scaun, Guvernul Român și Biserica Romană Unită, în chestiunea menționată de la Hajdudorogh, și să facă astfel încât punctele de vedere atât de contrastante să fie reconciliate sau cel puțin mediate în interesul ambelor părți, între care există un Concordat și relații de înțelegere cordială și bunăvoință. De asemenea, roagă ca, dacă Sfântul Scaun, din motive pe care le poate mai bine aprecia, este nevoit să procedeze la o anumită măsură, chiar și de natură provizorie, în această gravă problemă, să nu ia nicio măsură, fără acordul prealabil al Prea Excelenților Episcopi Români interesați, care, în acest scop, ar fi necesar să fie chemați la Roma, pentru a găsi împreună cu ei o soluție convenită. Dacă, însă, o astfel de soluție convenită între părțile interesate nu este posibilă, monseniorul consilier consideră oportun să sugereze, deocamdată, în mod neoficial, Sfântului Scaun o altă procedură, capabilă să satisfacă preocupările comune ale Guvernului și ale Bisericii Române Unite, și anume, trimiterea întregii probleme complexe a Hajdudorogh-ului către o comisie judiciară specială, în fața căreia părțile interesate să se poată înfățișa și să-și apere cauza cu o prezentare completă a argumentelor lor istorice, juridice și canonice și în fața căreia, luând cunoștință și de argumentele părții adverse, să poată răspunde pe deplin. În felul acesta s-ar înlătura plângerea permanentă a românilor, că în această problemă dificilă și serioasă, nu li s-a dat niciodată posibilitatea să-și exprime pe deplin punctul de vedere.

Această comunicare verbală, la cererea Excelenței Sale monseniorul Tardini, a fost prezentată și în scris.